

**ZGŁOSZENIE DOBREJ PRAKTYKI**

<b>NAZWA SZKOŁY</b>	Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Zielonej Górze
<b>DANE SZKOŁY</b> ( adres, telefon, e-mail)	Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli Zielona Góra 65-031 ul. Chopina 15 a
<b>IMIĘ I NAZWISKO AUTO- RA/AUTORÓW DOBREJ PRAKTYKI</b>	Wioletta Wodnicka
<b>TYTUŁ PRZEDSIĘWZIĘCIA</b>	Sztuka nauczania
<b>RODZAJ PRZEDSIĘWZIĘCIA</b> ( np. innowacja, projekt, konkurs etc.)	Program edukacyjny
<b>TERMIN I MIEJSCE REZALI- ZACJI</b>	2007–2012



## *Sztuka nauczania*

### **Program edukacyjny realizowany w latach 2007-20012**

#### **I. Założenia ogólne**

Założenia reformy oświaty wymusiły konieczność przygotowania nauczycieli i kadry kierowniczej szkół do funkcjonowania w nowych warunkach. I tak, w przypadku nauczycieli, przygotowanie to powinno dotyczyć doskonalenia umiejętności rzetelnego planowania procesu dydaktyczno-wychowawczego, analizy wymagań edukacyjnych i egzaminacyjnych, nauczania metodami aktywizującymi, konstruowania zadań kształtujących i oceniających. Ponadto, modyfikowania własnego warsztatu pracy oraz nauczycielskich systemów oceniania pod kątem poprawności formułowania własnych wymagań edukacyjnych i dostosowania ich do standardów wymagań egzaminacyjnych. Istotną umiejętnością w sytuacji zmian okazuje się również trafny dobór metod sprawdzania osiągnięć uczniów oraz regulacja sprzyjająca motywowaniu do nauki i przeciwdziałaniu powstawania luk w wiedzy uczniów.

#### **II. Specyfika programu**

Proponowany Program edukacyjny zakładał doskonalenie pracy przedmiotowych i międzyprzedmiotowych zespołów humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych w różnych typach szkół (podstawowych, gimnazjach, zespołach edukacyjnych).

W kontekście analizy, między innymi, wyników egzaminów zewnętrznych wymienione wyżej zespoły oczekiwały wsparcia ze strony Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli. Dodatkowym czynnikiem uzasadniającym wdrożenie Programu był także brak doradztwa metodycznego na terenie południowej części województwa lubuskiego.

Kolejnym, bardzo ważnym elementem warunkującym realizację Programu, była możliwość wypracowania konkretnych rozwiązań dydaktycznych, dokumentacji dotyczącej ewaluacji oraz narzędzi i procedur związanych z podnoszeniem efektywności pracy nauczyciela. Autorzy Programu, w celu zapewnienia wysokiej jakości i skuteczności proponowanych działań, systematycznie monitorowali rozwiązania metodyczne i materiały dydaktyczne opracowywane przez zespoły przedmiotowe (międzyprzedmiotowe).

Program przewidywał realizację bezpłatnych spotkań z zespołami międzyprzedmiotowymi danej szkoły lub 2-3 sąsiadujących ze sobą szkół (placówek) oraz płatnych, finansowych przez dyrektorów tychże szkół. Zainteresowane placówki otrzymały szczegółowe listy proponowanych zagadnień, wymagających doskonalenia w ramach zespołu. Następnie podejmowały decyzję o wyborze interesujących obszarów. Warunkiem uczestnictwa szkoły w Programie był udział zespołu w co najmniej 20-godzinny cykl spotkań realizowanych w macierzystych placówkach. Warunek ten dotyczył całego okresu realizacji Programu.

Za szczególnie ważne w trakcie realizacji Programu autorzy uznali:

- wysoką jakość merytoryczną oraz przydatność materiałów otrzymywanych i wypracowywanych w czasie zajęć;
- stwarzanie możliwości wymiany doświadczeń z innymi nauczycielami oraz integracji międzyprzedmiotowej;
- dostosowanie treści szkoleń do konkretnych potrzeb i specyfiki danej placówki.



### III. Cele i treści

#### Cele ogólne:

- doskonalenie umiejętności planowania pracy dydaktyczno-wychowawczej oraz ewaluacji działań, m.in. w oparciu o wyniki egzaminów zewnętrznych
- przygotowanie do kreatywnego wdrażania poznanych metod, technik i form pracy z uczniami
- doskonalenie umiejętności konstruowania zadań kształtujących i oceniających
- wykorzystanie wyników egzaminów zewnętrznych do podnoszenia jakości pracy szkoły
- wspomaganie nauczyciela w działalności innowacyjnej oraz nabywaniu i doskonaleniu kompetencji innowacyjnych

#### Cele szczegółowe – nabywanie i doskonalenie umiejętności:

- tworzenia planów wynikowych, planów pracy z uczniem zdolnym
- doboru i tworzenia nowych, niekonwencjonalnych metod pracy
- analizowania zapisów podstawy programowej i standardów wymagań egzaminacyjnych
- tworzenia narzędzi badania osiągnięć uczniów
- kryterialnego sprawdzania prac pisemnych i ich oceniania
- analizowania wyników egzaminów i ich wykorzystania do oceny pracy dydaktyczno-wychowawczej
- ewaluacji i modyfikacji przedmiotowych systemów oceniania
- budowania programu podnoszenia efektywności kształcenia
- współpracy w nauczycielskich zespołach międzyprzedmiotowych

#### Treści doskonalenia

- planowanie pracy dydaktyczno-wychowawczej oraz ewaluacji własnych działań
- planowanie kierunkowe, wynikowe i metodyczne
- niekonwencjonalne formy, metody i techniki pracy z uczniami
- praca z uczniem z dysfunkcjami oraz z uczniem zdolnym
- rola egzaminów zewnętrznych w procesie edukacyjnym
- cele, funkcje oceniania wewnątrzszkolnego i zewnętrznego
- wymagania egzaminacyjne i ich analiza
- nauczycielskie systemy oceniania i ich związek z ocenianiem zewnętrznym
- metody ewaluacji przedmiotowych i wewnątrzszkolnych systemów oceniania
- wymagania edukacyjne a programy nauczania i standardy wymagań egzaminacyjnych
- rodzaje i typy zadań, ćwiczeń kształtujących wiedzę i umiejętności określone w podstawie programowej i standardach wymagań egzaminacyjnych
- zasady i etapy budowania testów przedmiotowych i ponadprzedmiotowych
- zasady kryterialnego sprawdzania i oceniania prac pisemnych
- rola ścieżek edukacyjnych w integracji międzyprzedmiotowej
- wyniki egzaminów zewnętrznych a ewaluacja pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela



- struktura raportu, programu naprawczego
- wpływ wyników egzaminu (sprawdzianu) zewnętrznego na jakość i organizację nauczania-uczenia się
- zasady i sposoby współpracy w nauczycielskich zespołach ponadprzedmiotowych
- wspieranie uczniów w rozwoju

#### IV. Sposoby realizacji

W trakcie zajęć prowadzący stosowali aktywizujące metody pracy ze szczególnym uwzględnieniem ćwiczeń grupowych zapewniających wymianę doświadczeń. Organizacja zajęć umożliwiła uczestnikom wymianę wypracowanych przez siebie projektów, które stanowiły materiał pomocniczy do następnych spotkań.

#### V. Przykładowe opisy proponowanych modułów

##### 1. Integracja wewnątrz- i międzyprzedmiotowa gwarantem edukacyjnego sukcesu

W tym module realizatorzy przypomnieli, czym są szeroko rozumiane standardy pracy szkoły, jakie dokumenty i w jaki sposób wyznaczają kierunki pracy nauczyciela. Kolejne zmiany zachodzące w polskiej oświacie wymagają przeorientowania pracy nauczycieli. Szkoła ma zapewnić uczniom zdobywanie umiejętności i kształtowanie postaw przewidzianych w podstawie programowej. Konieczne jest zatem zaplanowanie jej pracy w taki sposób, aby cała rada pedagogiczna miała świadomość celów, aby stanowiła „jeden organizm” w dążeniu do wspomaganie rozwoju młodych osób.

Zgodnie z założeniami reformy systemu edukacji, nowe programy nauczania kładą większy nacisk na kształcenie umiejętności praktycznych i integrację międzyprzedmiotową niż na zdobywanie wiedzy teoretycznej. Realizacja takiej koncepcji wymaga zmiany podejścia do nauczania przedmiotowego w kierunku szukania korelacji i przedstawiania uczniom całościowej koncepcji rzeczywistości, a nie tylko fragmentarycznej wiedzy o pojedynczych zjawiskach.

Głównym celem tego modułu było uświadomienie nauczycielom, z jakich elementów składa się **warsztat twórczego nauczyciela** i czym w praktyce jest integracja międzyprzedmiotowa, czyli proces scalania wiedzy zdobytej przez uczniów z różnych przedmiotów drogą ich korelacji. Dzięki takiemu holistycznemu spojrzeniu na proces dydaktyczny członkowie zespołów międzyprzedmiotowych uświadomili sobie zasadność ciągłej refleksji nad tym, w jakim kontekście osadzamy przekazywaną wiedzę, żeby była ona dla uczniów zrozumiała, możliwa do zintegrowania z ich codziennym doświadczeniem. Wymaga to modernizacji używanych środków i zabiegów dydaktycznych oraz przejścia od wąskiej specjalizacji nauczycieli do ich szerszego przygotowania, jak również współpracy między nauczycielami, co prowadzi do spójności programów nauczania i wychowania. W konsekwencji uczniowie są lepiej przygotowani do życia, gdyż główny nacisk kładzie się na osiągnięcie przez nich pewnych kompetencji, a nie, jak dotychczas, głównie wiedzy.



## 2. Planowanie pracy dydaktycznej (planowanie kierunkowe, wynikowe, metodyczne)

Czym jest **proces kształcenia** i co decyduje o jego efektywności? Należy pamiętać, że o efektywności kształcenia mówimy tylko wówczas, gdy mamy na uwadze poziom i trwałość wiedzy oraz umiejętności nabytych przez uczniów. Realizatorzy modułu starali się uzasadnić, że jednym z warunków efektywności tego procesu jest **planowanie dydaktyczne**, które – jako celowe i świadome działanie – stanowi o powodzeniu wdrażania reformy oświaty. Jednocześnie przypomnieli uwarunkowania dobrego planowania samodzielnego i twórczego (np. świadomość zadań i odpowiedzialność nauczyciela za proces kształcenia).

Dzisiaj nie wystarczy już, że nauczyciel w swej pracy opiera się na intuicji, własnych upodobaniach, preferencjach. Efektywny nauczyciel potrafi dokonać **diagnozy potrzeb** uczniów (zwłaszcza potrzeby samorealizacji i bezpieczeństwa), potrafi zaplanować działania dydaktyczno-wychowawcze najbardziej wydajne, przynoszące najlepsze rezultaty, a w końcu dokonać **ewaluacji** własnych poczynań. Dzięki właściwemu planowaniu może zaktywizować uczniów do świadomego i krytycznego uczestnictwa w procesie dydaktycznym oraz wspierać ich rozwój w procesach poznawczych, emocjonalnych i intelektualnych. Te istotne cele edukacji szkolnej nauczyciel może zrealizować dzięki posiadanym **kompetencjom (specjalistycznym, dydaktycznym, psychologicznym)**.

Proponowana w tym module praca **zespołów międzyprzedmiotowych** skupiła się nad opracowywaniem planów pracy, dotyczących realizacji treści przedmiotowych i treści ścieżek edukacyjnych. Podstawą tychże działań była szczegółowa analiza podstawowych dokumentów (podstawy programowej, standardów wymagań egzaminacyjnych, programów nauczania). Realizatorzy zajęć przypomnieli istotę **planowania kierunkowego, wynikowego i metodycznego** – ich zasięg i znaczenie dla całości procesu kształcenia (w odniesieniu do obiektywnego oceniania, podsumowania osiągnięć uczniów oraz skuteczności własnej pracy).

## 3. Metody aktywizujące a kompetencje kluczowe w pracy nauczyciela

W obecnej chwili ważniejsze staje się uczenie przez przeżywanie, doświadczenie ucznia, rozwijanie jego wrażliwości, kształtowanie postaw twórczych i etycznych. W takich warunkach nauczyciel nie podaje ogromu wiedzy (rezygnacja z encyklopedyzmu), tylko staje się organizatorem i animatorem procesu nauczania-uczenia się, wspomaga ucznia w jego licznych różnorodnych działaniach. Stwarza także warunki sprzyjające samodzielnemu uświadomieniu przez ucznia jego własnych postępów w nauce.

W procesie nauczania i uczenia się często posługujemy się pojęciami: **model, strategia, metoda, technika, forma pracy**. W formie krótkiego instruktażu w trakcie zajęć omówiono wszystkie terminy. Przypominając podstawowe **modele nauczania**, zwrócono szczególną uwagę na określenie cech modeli tradycyjnych (model podający, model nauczania pojęć i model bezpośredni) oraz nowoczesnych modeli nauczania (model poszukujący i model uczenia się we współpracy).

Nauczanie nastawione na aktywizację uczniów stało się wyzwaniem dla dotychczasowych sposobów nauczania. Wyjaśnienie kolejnych pojęć: strategia, metoda, technika, forma pracy, przedstawienie schematu podziału metod, a także przykładowe obrazki z lek-





cji uzmysłowiły nauczycielom, że w procesie nauczania bardzo istotną rolę odgrywają **metody aktywizujące**. Dzięki nim podmiot uczący się przewyższa aktywnością podmiot nauczający, co jest przecież najistotniejsze w dokonujących się zmianach w sposobie nauczania.

Ogromny wpływ na **efektywność nauczania** mają także nowoczesne środki dydaktyczne, a zwłaszcza mass media, które w obliczu szybko zmieniających się zdobyczy techniki umożliwiają uczniom o wiele sprawniejsze nabywanie określonych wiadomości i umiejętności. W czasie zajęć wspomniano o mediach interaktywnych, wyjaśniono podstawowe terminy związane z wykorzystywanymi w procesie dydaktycznym multimediami.

Podstawowym założeniem tego modułu było uzmysłowienie nauczycielom, jak wiele korzyści przynosi w codziennej pracy wykorzystanie nowoczesnych metod, technik i materiałów pomocniczych, które nie mogą stać się celem samym w sobie. Winny być zawsze podporządkowane realizacji określonych celów, stymulować działania ucznia, angażować emocjonalnie, utrwalac umiejętność myślenia interdyscyplinarnego. Ich zadaniem jest nie tylko ukierunkowanie na kształcenie określonych umiejętności, ale także na kształtowanie różnorodnych postaw. Głównym celem tego modułu było nie tyle zaprezentowanie przykładowych metod aktywizujących, ile pokazanie celowości i zasadności ich wykorzystania w konkretnych sytuacjach dydaktycznych. Realizatorzy szkolenia wskazali istotne **kompetencje nauczycieli**, różnorodne style nauczania oraz inne czynniki wpływające na jakość lekcji, a co za tym idzie – jakość nauczania.

Uzupełnieniem teoretycznej części zajęć było przygotowanie przez uczestników konkretnych rozwiązań metodycznych, omówienie struktury lekcji (możliwości osiągnięcia założonych celów), a także prezentacja wybranych przykładów.

#### 4. Metody pracy z tekstem przewodnim

Najistotniejszy dokument zapewniający reformę programową – *Podstawa programowa kształcenia ogólnego* – w tzw. „Zadaniach ogólnych szkoły” zawiera szczególnie ważne umiejętności, bez opanowania których nie można skutecznie wykonywać określonych zadań dydaktycznych (np. umiejętność rozwiązywania problemów, korzystania z różnych źródeł informacji, organizowania i oceniania własnej pracy). W czasie lekcji kształtujemy **umiejętności kluczowe**, na które składają się różne umiejętności szczegółowe (np. kompetencja porozumiewania się składa się z wielu zintegrowanych umiejętności: czytania, pisania, słuchania, mówienia). W kompetencji, którą osiągamy, zawiera się również nasza refleksja, wiedza czy postawa. Wszystkie wymienione elementy są powiązane i warunkują osiągnięcie trwałego efektu edukacyjnego, tzn. przyrostu wiedzy i umiejętności szczegółowych, sprawdzanych na **egzaminach zewnętrznych**.

Nowa formuła egzaminacyjna wymaga wprowadzenia do procesu nauczania innych metod. Jedną z nich jest **metoda przewodniego tekstu** – wiedząca w przygotowaniu do osiągnięcia egzaminacyjnego sukcesu. Metoda ta jest odmianą nauczania problemowego, wykorzystującego również elementy pogadanki, pracy z książką, dyskusji i ćwiczeń praktycznych. Uczeń (lub grupa uczniów) otrzymuje praktyczne zadanie do wykonania, mając dostęp do wszystkich niezbędnych danych, informacji, narzędzi i materiałów. Zadanie uczniowie wykonują samodzielnie, prowadzeni przy pomocy tzw. „przewodniego tekstu”, czyli „pytań prowadzących” oraz przygotowanego do wypełnienia



formularza (karty pracy). Nauczyciel przygotowuje materiały potrzebne do wykonania ćwiczeń, teksty przewodnie, katalogi, a w czasie wykonywania zadania pomaga uczniom, gdy napotykają na jakieś trudności.

Praca tą metodą przebiega w kilku następujących po sobie fazach: zbierania i analizowania informacji, planowania wykonania zadania, opracowania materiałów, sprawdzenia i oceny poprawności wykonania ćwiczeń, wnioskowania na temat poziomu rozwiązania problemu. Wymienione etapy pracy są identyczne z tymi, jakie przechodzi uczeń na egzaminach zewnętrznych, siłując się z rozwiązaniem konkretnych zadań. Dzięki tej metodzie uczniowie doskonalą umiejętność samodzielnej pracy z tekstem przewodnim, wzbogacają własną wiedzę.

Praktyczne działanie nauczycieli w tym module związane było z przygotowaniem odpowiedniego arkusza (tekstu), który będzie prowadził ucznia przez poszczególne fazy działania, dokumentował jego pracę w procesie nauczania-uczenia się. Przygotowanie arkusza, zgromadzenie niezbędnych dodatkowych materiałów (teksty źródłowe, wymagania wstępne dotyczące wiadomości i umiejętności, przykładowy zestaw zadań, pytań sprawdzających stopień opanowania wiadomości i umiejętności z określonego zakresu materiału itd.) jest ważną czynnością nauczyciela i w dużej mierze decyduje o powodzeniu stosowania proponowanej metody. Ponadto w rzetelny sposób pomoże uczniom w przygotowaniu się do egzaminów zewnętrznych.

## 5. Praca z uczniem o specyficznych potrzebach edukacyjnych

Coraz częściej pedagogów, psychologów, nauczycieli i rodziców niepokoją dzieci, które z opóźnieniem lub z trudem opanowują podstawowe umiejętności prawidłowego czytania i pisania, ale nie tylko. Ogólnie mówimy – dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych, czyli takie, które nie potrafią podołać wymaganiom wynikających z obowiązujących w szkole programów nauczania. Specjalne potrzeby edukacyjne obejmują szeroki zakres zjawisk, a więc zarówno upośledzenie umysłowe, jak i specyficzne trudności w uczeniu się występujące u dzieci o prawidłowym rozwoju umysłowym. Rozpoznawanie i zaspokajanie tych potrzeb musi zatem dotyczyć wszystkich dzieci – zarówno tych z zaburzeniami i **dysfunkcjami rozwojowymi**, jak również tzw. przeciętnych oraz wybitnie uzdolnionych. Zwraca tutaj uwagę relatywność pojęcia „specjalne potrzeby edukacyjne” i jego interakcyjny charakter – specjalna potrzeba edukacyjna jest wypadkową możliwości i braków dziecka oraz możliwości i braków otoczenia. Im wcześniej dokona się rozpoznania i zdiagnozowania deficytu u dziecka, tym większa skuteczność w zaspokajaniu jego specyficznych potrzeb. Niezależnie jednak od jakichkolwiek podziałów za jedną z podstawowych potrzeb należy przyjąć uznanie indywidualności każdego dziecka oraz dostrzeganie w niej wartości pozytywnych.

Najczęściej przyczynami niepowodzeń szkolnych są zaburzenia percepcji wzrokowej oraz lateralizacji, objawiające się specyficznymi trudnościami uczniów w nauce czytania i pisania, mimo stosowania właściwych metod nauczania u dzieci o typowej inteligencji i wychowywanych w sprzyjających warunkach społeczno-kulturowych. Te specyficzne zaburzenia określa się mianem dysleksji oraz dysortografii. Zaburzenia te stanowią dużą przeszkodę w uzyskiwaniu dobrych postępów w szkole podstawowej, a w wyższych pogarszają tylko wyniki w nauce z poszczególnych przedmiotów.



Dzieci należące do grupy uczniów o specyficznych potrzebach edukacyjnych potrzebują pomocy ze strony poradni, rodziców i uczących ich nauczycieli. Potrzebują one pomocy w formie: metod nauczania dostosowanych do ich potrzeb, ograniczeń i możliwości. Specjalistyczna pomoc udzielona w porę może znacznie zminimalizować szkolne niepowodzenia dziecka i związane z nimi stresy. Podstawowym zadaniem szkoły jest doprowadzenie do opanowania przez dziecko umiejętności czytania i pisania w takim stopniu, aby umożliwiały one dalszą naukę i przyniosły sukcesy szkolne. Tak więc wszyscy nauczyciele winni mieć świadomość, iż każde dziecko może mieć trudności w szkole, w związku z czym należy wprowadzić właściwe zmiany w swoim warsztacie pracy, m.in. udoskonalić sposób nauczania, styl pracy. W tak rozumianym podejściu do specjalnych potrzeb edukacyjnych kładzie się nacisk na:

- celowość nauczania, które powinno się skupiać wokół nadawania osobistego znaczenia zdobywanym doświadczeniom;
- różnorodność zajęć;
- rolę refleksji w uczeniu się;
- odpowiednią organizację czasu, dającą możliwość uczenia się każdemu dziecku;
- stawianie przed dziećmi wysokich, ale przemyślanych i rozsądnych wymagań (na miarę ich możliwości).

Praktyczne działania nauczycieli w tym module związane było z przygotowaniem konkretnych propozycji modyfikacji warsztatu pracy, by – zgodnie z *Ustawą o systemie oświaty* – nauczanie było dostosowane do możliwości psychofizycznych uczniów. Nauczyciele, zamiast tworzyć odrębne programy nauczania dla dzieci o specyficznych potrzebach, powinni znaleźć alternatywne, skuteczne rozwiązania, które uwzględniłyby indywidualne różnice między uczniami.

## 6. W roli badacza – metoda projektu w praktyce szkolnej

Wraz z reformą systemu szkolnictwa punkt ciężkości został przeniesiony z procesu nauczania na uczenie się. W podstawie programowej czytamy, że szkoła ma stwarzać warunki do zdobywania wiedzy, umiejętności, nabywania akceptowanych społecznie postaw. To założenie sprawiło, że nauczyciele musieli zastanowić się nad zmianą roli ucznia w nowej szkole – od biernego obserwatora do roli aktywnego poszukiwacza korzystającego z własnej wiedzy i doświadczeń. Celem tego modułu było uwrażliwienie nauczycieli na to, że uczenie się to rozwijanie struktur poznawczych na bazie prekoncepcji, korzystanie w procesie uczenia się z wszystkich kanałów percepcyjnych, a także rozwijanie strategii uczenia się. Właśnie umiejętność samodzielnego uczenia się jest wartością w stale zmieniającym się społeczeństwie.

Najważniejszą metodą doskonalącą umiejętność samodzielnego uczenia się jest **metoda projektu**, która charakteryzuje się dwiema zasadniczymi cechami: położeniem nacisku na aktywność dzieci oraz dążeniem do zbliżenia szkoły do życia poprzez problemowe ujmowanie materiału nauczania i odrzuceniem systematycznego układu programu nauczania. Kolejne wartości metody projektu to zbliżenie do życia na drodze podejmowania i realizowania przez dzieci projektów, zagadnień z życia otaczającego środowiska lub zapoznanie dzieci z problemami, zagadnieniami, sytuacjami, które składają się na życie współczesne.





Nauczanie projektowe rozszerza ponadto wąskie ramki oddzielnych przedmiotów. Pomaga uzyskać kompleksową wiedzę. Nauczyciel zadaje uczniom „przestrzeń” możliwych celów działań i dróg do ich dochodzenia, z których uczeń wybiera najbardziej dla siebie odpowiednią, dopasowując do swoich możliwości, a więc bez nacisków, co nie zabija u niego chęci do uczenia się i nie stawia mu przeszkód nie do pokonania. Metoda projektu daje równe szanse pracy i współpracy wszystkim dzieciom. Jest to metoda wyzwalająca aktywność, samodzielność, motywację, przedsiębiorczość, kreatywność i różnorodność form komunikowania się. Dla nauczycieli metoda projektu jest wyzwaniem, wymaga od nich przyjęcia roli „sternika” kierującego skomplikowanym procesem edukacji dzieci.

Projekty, wykonywane przez uczących się, mogą być przedmiotowe lub międzyprzedmiotowe. Te ostatnie umożliwiają realizację idei **edukacji holistycznej**. Zadaniem nauczycieli było zespołowe opracowanie dokładnej instrukcji, przygotowanie opisu przedsięwzięcia, zasady działania i współpracy, zarówno uczniów, jak i pedagogów. Realizatorzy zajęć zaprezentowali przykładowe pomoce dydaktyczne, uczniowskie projekty interdyscyplinarne realizowane w środowisku lokalnym przy współudziale rodziców i innych członków lokalnej społeczności.

## **VI. Wnioski końcowe wynikające z ewaluacji**

Autorom i realizatorom Programu zależało na szczególnie wysokim poziomie zajęć realizowanych w ramach zaplanowanych form pracy oraz osiąganych efektach kształcenia. Oprócz realizacji zajęć szkoleniowych w ramach Programu nauczyciele konsultanci recenzowali materiały dydaktyczne opracowywane przez nauczycieli w ramach pracy samokształceniowej, np.: karty pracy dla uczniów, instrukcje do projektów, plany wynikowe, testy diagnostyczne, kryteria oceny różnych obszarów aktywności ucznia, harmonogramy do „Programu podnoszenia efektywności kształcenia”, przedmiotowe systemy oceniania, plany pracy z uczniem zdolnym i z uczniem z dysfunkcjami, materiały pomocnicze do pracy metodami aktywizującymi.

### **Uwagi o realizacji Programu**

W ramach Programu zaplanowano i zrealizowano 84 różne zajęcia szkoleniowe dla zespołów humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych, dotyczące 12 różnych obszarów tematycznych. Łącznie zrealizowano 726 godzin zajęć warsztatowych. Przeszkolono 688 nauczycieli. Do Programu przystąpiło 31 szkół, jednakże w trakcie jego realizacji w niektórych placówkach nastąpiło ich przekształcenie. W rezultacie Program zakończono w 18 szkołach. Nadmienić jednak trzeba, że pięć szkół nie uczestniczyło w działaniach do końca jego realizacji.

### **Procedury i wyniki ewaluacji**

W trakcie realizacji Programu zaplanowano monitoring i ewaluację wewnętrzną, prowadzoną przed dyrektorów szkół (placówek) oraz realizatorów zajęć.

Podstawą oceny całości Programu była szczegółowa analiza stopnia realizacji zakładanych celów form doskonalenia, a co za tym idzie, celów Programu, jakości i atrakcyjno-



ści poszczególnych zajęć oraz przydatności nabytej wiedzy w pracy zawodowej nauczycieli. Wszystkie opinie uczestników w trakcie realizacji zajęć były szczegółowo analizowane przez realizatorów Programu i wykorzystywane do ewentualnej modyfikacji treści, problematyki, form oraz metod prowadzonych zajęć.

Procedura ewaluacji wewnętrznej poszczególnych spotkań obejmowała następujące elementy:

- ustne opinie i sugestie uczestników, przekazywane prowadzącym w trakcie kolejnych zajęć i po ich zakończeniu;
- analizę tworzonych przez uczestników materiałów i opracowań;
- ocenę i samoocenę pracy uczestników i prowadzących zajęcia;
- sugestie dyrektorów placówek, wynikające z potrzeb szkół;
- pisemną, anonimową ocenę szkolenia przeprowadzoną za pomocą kwestionariusza ewaluacyjnego.

Realizatorzy poszczególnych form doskonalenia mogli wprowadzić inne, indywidualne sposoby ewaluacji swoich szkoleń, w zależności od potrzeb.

Autorom Programu zależało, by wyniki ewaluacji sumatywnej pozwoliły stwierdzić, jaki w opinii uczestników jest poziom spełnienia ich oczekiwań, jakości poszczególnych zajęć oraz przydatności nabytej wiedzy w pracy zawodowej. Wypowiedzi uczestników zawierały także konstruktywne propozycje adresowane zarówno do prowadzących i organizatorów, jak i dyrektorów placówek. Na podstawie zebranych informacji autorzy Programu mogli ocenić skuteczność realizacji zakładanych celów, a tym samym całego Programu.

## **Wyniki badań ankietowych**

Na pytanie, w jakim stopniu udział w wymienionych wyżej szkoleniach wpłynął na pogłębienie Pana/Pani wiedzy teoretycznej, potrzebnej w pracy zawodowej 5% nauczycieli odpowiedziało, że w stopniu niskim, 54% – średnim, 41% – wysokim.

Określając zakres nowych informacji przekazywanych w trakcie szkoleń, nauczyciele wskazali: 8% – niewiele, 57% – średnio, 35% – bardzo dużo. W opisowych uzasadnieniach pojawiły się sformułowania: *informacje uzyskane na zajęciach pozwoliły mi na wykorzystanie ich podczas pracy dydaktycznej; dzięki zajęciom zdobyłam wiedzę, która rozszerzyła moje wiadomości związane z kryterialnym ocenianiem wiadomości i umiejętności uczniów, tworzeniem narzędzi pomiaru dydaktycznego; informacje uzyskane na zajęciach pozwoliły mi na lepsze planowanie pracy i poszerzenie wiedzy potrzebnej do wyboru metod nauczania; dzięki uczestniczeniu w zajęciach miałam szansę poszerzyć wcześniej nabytą wiedzę teoretyczną oraz zdobyć nowe doświadczenie praktyczne; dzięki zajęciom zdałam sobie sprawę z wagi wcześniejszego planowania efektów pod kątem wyboru metod, form pracy, indywidualizacji procesu dydaktycznego; szkolenie zwróciło moją uwagę na szukanie nowych metod wykorzystujących środki audiowizualne i komputerowe; poznałem nowatorskie testy pozwalające mi ocenić stopień opanowania przez uczniów umiejętności; zajęcia pozwoliły mi uświadomić sobie, co należałoby zmienić w moim warsztacie pracy, dały asumpt do poszukiwań nowych metod i rozwiązań, praktyczne umiejętności przydały się na lekcjach i mnie, i uczniom; moja dotychczasowa wiedza nt. konstruowania testów i ich oceniania została rozszerzona; szkolenia pomogły mi w precyzyjnym planowaniu materiału, prawidłowej oceny umiejętności uczniów; zajęcia były prowadzone bardzo kompetentnie i pomi-*



*mo popołudniowego zmęczenia odświeżały wiedzę, wzbogacając o nowe treści; dzięki szkoleniu uzyskałam nie tylko wiedzę teoretyczną, ale również praktyczną w postaci gotowych narzędzi do pracy oraz doświadczenia przekazane przez osobę prowadzącą; to, co nowe, nie jest trudne; poznanie nowych metod aktywizujących, udoskonalenie swoich narzędzi pomiaru dydaktycznego, łatwiejsze konstruowanie sprawdzianów, udoskonalenie systemu oceniania; dodatkowe informacje o przygotowaniu i przeprowadzeniu pomiaru dydaktycznego – test; informacje o stosowaniu kryteriów jakościowych w sprawdzaniu i ocenianiu prac uczniów; usystematyzowałam swoją wiedzę nt. pisania planu wynikowego oraz pomiaru dydaktycznego; zajęcia pogłębiły moją wiedzę na omawiane tematy, zainspirowały do częstszego korzystania z fachowej literatury, do sięgania i korzystania z dobrych praktyk; zajęcia pozwoliły mi rozwinąć wiedzę nt. kluczowych kompetencji w edukacji, konstruowania PSO pod kątem wymagań egzaminacyjnych oraz planowania pracy dydaktycznej; zajęcia w dużym stopniu ułatwiły mi opracowywanie różnych dokumentów, pozwoliły poszerzyć wiedzę z zakresu wiadomości dydaktycznych; jasny, czytelny, zrozumiały przekaz; poznałam nowe, ciekawe metody nauczania; zajęcia dostarczyły ciekawej wiedzy merytorycznej; dowiedziałam się o nowych, nieznanym mi wcześniej metodach aktywizujących, o zasadach pomiaru dydaktycznego oraz projektach edukacyjnych; zgłębiłam wiedzę z zakresu budowy testu i oceniania kryterialnego i holistycznego, tworzenia planów wynikowych; w jaki sposób prawidłowo planować proces dydaktyczny, jakich używać narzędzi do pomiaru dydaktycznego; szkolenia pozwoliły mi na usystematyzowanie wiedzy, którą posiadałam i zaktualizowanie jej, choć tematyka nie była mi obca; zajęcia ciekawe, przypomnienie zasad, zapomnianych metod; zdobyte podczas szkoleń wiadomości poszerzyły mój warsztat pracy; dzięki uczestnictwu w programie nabyłam wiele nowych umiejętności, które niewątpliwie mają wpływ na podniesienie efektywności kształcenia oraz prawidłowy przebieg procesu nauczania.*

*Jednocześnie pojawiły się spostrzeżenia typu: większość treści był mi znana z literatury, ale chętnie uzupełniłam swoją wiedzę w działaniach warsztatowych; zbyt szeroki zakres materiału; mało związane z charakterem mojej pracy (przedszkole); wcześniej uczestniczyłam w podobnym szkoleniu; mała ilość zajęć praktycznych; z nowych rzeczy dowiedziałam się niewiele, ponieważ uważam, że podczas niedawno ukończonych studiów dowiedziałam się takich samych rzeczy; wcześniej uczestniczyłam już w szkoleniu nt. metody projektu, dlatego ta wiedza została tylko odświeżona; tematyka bardzo ogólna; wielokrotnie uczestniczyłam w kursach ODN, na których omawiane były te zagadnienia; nie wszystkie szkolenia w całości dotyczą edukacji wczesnoszkolnej, część wiadomości już zdobyłam na wcześniejszych kursach, ale niektóre warto było powtórzyć; niektóre elementy wiedzy teoretycznej już posiadałam, jednak podczas szkoleń udoskonaliłam je; w swojej długoletniej praktyce nauczycielskiej systematycznie pogłębiałam swoją wiedzę w oparciu o specjalistyczną literaturę, wybrane i potrzebne w pracy kursy, a także podnoszę swoje kompetencje w ramach WDN; dzięki szkoleniom łatwiej konstruować mi sprawdziany, w których uwzględniam zdobytą wiedzę na podstawie nowych narzędzi pomiaru dydaktycznego; zajęcia powinny być prowadzone w formie warsztatowej, bez wykładów.*

*Na pytanie, czy w pracy zawodowej nauczyciele wykorzystują wiedzę teoretyczną, przekazaną na zajęciach 164 uczestników badań odpowiedziało – TAK, natomiast 20 – NIE. W uzasadnieniu odpowiedzi – TAK pojawiły się sformułowania, np.: zdobytą wiedzę wykorzystuję podczas oceniania kryterialnego; stosuję metodę projektu edukacyjnego; do-*





*pasowuję metody i formy pracy do grupy; wykorzystuję pomiar dydaktyczny w procesie tworzenia raportów, opracowuję narzędzia pomiaru dydaktycznego, wynikowo planuję pracę; tworzę ciekawe projekty; zmieniłem podejście do oceniania, uwzględniając ocenianie kryterialne, w tworzeniu raportów wykorzystuję wiedzę nt. pomiaru dydaktycznego; w prawidłowej ocenie ucznia, formułowaniu pytań i poleceń – precyzyjność i jasność, w stosowaniu różnych typów zadań; sama tworzę sprawdziany, nie korzystam z gotowych; sprawdzam prace zgodnie z kryteriami; częściej modyfikuję i dostosowuję do możliwości ucznia swoje wymagania oraz system oceniania; poprawiłem sposób oceniania; ulepszyłem sposób konstruowania testów, zmodyfikowałem PSO; w odpowiedni sposób dokonuję podsumowania testów i na tej podstawie mogę ćwiczyć umiejętności, które słabo wypadły na sprawdzianie; stosuję nowe metody nauczania, które bardziej aktywizują uczniów; wybrane zagadnienia dają możliwość zwrócenia uwagi na ucznia i jego możliwości; zmobilizowały mnie do pracy metodą projektu; stosuję aktywizujące metody nauczania częściej niż przed szkoleniem; zmodyfikowałam PSO, udoskonaliłam moje narzędzia pomiaru dydaktycznego; więcej zajęć w grupach; sprawniej i efektywniej buduję własne narzędzia pomiaru; łatwiej mi konstruować sprawdziany, układać kryteria oceniania; stosuję więcej zajęć aktywizujących, uwzględniam indywidualność każdego ucznia; przeprowadzenie analizy treści nauczania i ich klasyfikacji na poziomy wymagań, analiza wyników testów, tworzenie testów; staranniej planuję swoją pracę, poszukuję nowych metod pracy, by lekcje były atrakcyjne, staranniej redaguję testy diagnostyczne, stosując zasady pomiaru dydaktycznego, stosuję ocenianie kryterialne; częściej stosuję różnorodne metody aktywizujące, planuję z dużym wyprzedzeniem, większą uwagę przywiązuję do oceniania kształtującego w pracy uczniami, lepiej analizuję testy; koryguję błędy, które nieraz popełniałam, związane z planem wynikowym; częściej stosuję metody aktywizujące, dokonuję analizy sprawdzianów; podczas oceniania prac pisemnych i testów uczniowskich oraz w konstruowaniu sprawdzianów; stosuję się do sugerowanych wskazań z pomiaru dydaktycznego oraz zasad oceniania kryterialnego; opracowuję testy dla uczniów, redaguję je, wyciągam wnioski do dalszej pracy; uzyskana wiedza pozwala mi ulepszyć proces planowania, organizowania i własnego uczenia się, efektywnego współdziałania w zespole czy choćby rozwiązywania problemów w twórczy sposób.*

Zaznaczając odpowiedź NIE, nauczyciele podali następujące przyczyny: *szkolenie nie obejmowało treści programowych prowadzonych podczas moich zajęć; w szkoleniu musiałam na siłę uczestniczyć; zagadnienia były mi już znane wcześniej, więc od dawna korzystałam w praktyce ze zdobytych umiejętności; krótki okres na utrwalenie zdobytych umiejętności; ponieważ korzystałam z wiedzy zdobytej na studiach i zdobytych wcześniej praktyk; z racji faktu, że metoda projektów wymaga realizacji w dłuższym przedziale czasowym, nie miałam jeszcze sposobności wykorzystania jej na własnych lekcjach; wiadomości przekazane na szkoleniu nie były odzwierciedleniem tego, co należy i przynosi rzeczywistość i praktyka na zajęciach; wiedzę nabyłam wcześniej.*

Na pytanie, w jakim stopniu na zajęciach była możliwość doskonalenia swoich umiejętności potrzebnych w pracy zawodowej, 6% nauczycieli określiło, że w niskim, 54% – średnim, 40% – wysokim. Ponadto, we wskazanym obszarze 142 nauczycieli uznało, że miało możliwość opanowania nowych umiejętności, a 43 nie dostrzegło takiej szansy. Pierwsza grupa nauczycieli w uzasadnieniu wskazała konkretne przykłady: *dowiedziałam się, jak prawidłowo konstruować testy, uwzględniając standardy wymagań oraz proporcje*



*zadań z zakresu podstawowego i ponadpodstawowego; opracowanie narzędzi pomiaru dydaktycznego; umiejętność oceniania kryterialnego, oceniania prac projektowych; umiejętność ewaluacji zrealizowanych treści, udoskonalenie PSO, różnorodność konstruowania testów oraz form pracy z uczniem; miałam możliwość zaprojektowania zajęć wykorzystujących opisywaną metodę we współpracy z innymi nauczycielami w ramach „nauczania interdyscyplinarnego”; metody aktywizujące, np. mapa myśli; sprawniej i starannie ustalając kolejność realizacji szczegółowych celów kształcenia w oparciu o wymagania programowe dla działu lub większej jednostki tematycznej, wprowadzam do oceniania „nacobezu”, ocenianie kryterialne; metoda projektu edukacyjnego utwierdziła mnie w przekonaniu, że wielostronnie rozwija, kształtuje odpowiedzialność i przygotowuje do działania uczniów; konstruowanie testów dla edukacji wczesnoszkolnej (język polski i matematyka), przeprowadzanie testów, analiza wyników; umiejętność stworzenia testu wg obowiązujących zasad, dobór metod do poziomu klasy, tworzenie narzędzi diagnozy; umiejętność kryterialnego oceniania, rozpoznawania błędów uczniowskich; świadomość celowości stosowania konkretnych metod aktywizujących; miałam możliwość stosowania na zajęciach bardziej urozmaiconych metod aktywizujących; umiejętność tworzenia czytelnych planów wynikowych, testów diagnostycznych i analiz, tworzenia kartotek; umiejętność pracy nad projektem edukacyjnym – formułowanie problemu i układanie planu działań; praca metodami aktywizującymi – bingo, poker kryterialny; stosowanie różnorodnych metod nauczania pozwoliło mi wykorzystać różne narzędzia, środki dydaktyczne*

Ankietowani nauczyciele wskazywali także konkretne umiejętności ćwiczone na zajęciach, a następnie wykorzystywane w pracy zawodowej, np.: *ocenianie kryterialne, budowanie testów, analiza wyników; stosowanie różnych metod oceniania; dostosowywanie metody do wymagań edukacyjnych; metody aktywizujące – kapelusze de Bono, metoda projektu, mapy myślowe, metaplan; umiejętność aktywizacji większej ilości uczniów; umiejętność tworzenia kryteriów oceniania, planowania pracy w grupach; wykorzystuję metodę projektów w swojej pracy, więc bardzo przydały mi się umiejętności planowania działań w projekcie, integracji międzyprzedmiotowej, tworzenia instrukcji do projektu; słucham innych, nastawiam się na cudze opinie, by razem coś wymyślić, opracować, a potem zrobić; zmodyfikowałem kryteria oceny; metody aktywizujące, wykorzystywanie wiedzy uczniów w korelacji i współpracy z innymi nauczycielami; racjonalne planowanie wymagań – plany wynikowe; stosowanie gier dydaktycznych; planowanie pracy w ciągu roku i na danym etapie edukacyjnym (planowanie kierunkowe); dostosowanie poziomu i sposobu sprawdzania wiedzy do możliwości psychofizycznych ucznia, tzn. konstruowanie różnych pytań do tego samego zakresu tematycznego (np. dla ucznia z dysleksją); umiejętność oceniania kryterialnego i holistycznego.*

14% nauczycieli uznało, że nie wprowadziło żadnych zmian w swojej pracy zawodowej pod wpływem uczestnictwa w zajęciach objętych Programem. 67% nauczycieli stwierdziło, że wprowadziło zmiany w stopniu średnim, natomiast 19% przyznało, że w ich warsztacie pracy pojawiło się wiele zmian. Nauczyciele z pierwszej grupy w uzasadnieniu napisali: *nie były związane z charakterem mojej pracy; nie były dla mnie nowością, tylko kontynuacją zdobytej wiedzy i umiejętności praktycznych; ponieważ zmiany te wprowadziłam wcześniej, zaraz po odbytych szkoleniach; kursy pozwoliły mi przypomnieć wiadomości, które posiadałam; zastosowanie pomiaru dydaktycznego; opieram się na metodach własnych oraz wypracowanych w swojej szkole.*





Nauczyciele wskazujący na wprowadzenie wielu zmian w swoim warsztacie pracy, podali następujące przykłady: *zmieniłam sposób oceniania, budowania testów; wprowadziłam kryterialne ocenianie, metodę projektu; zmiany dotyczyły systemu oceniania, form pracy, tworzenia projektów; ocenianie kryterialne, metody aktywizujące; zmiany w planie wynikowym; stosowania różnorodnych form i metod pracy z uczniem; zmiany dotyczą podsumowywania wyników testów i poprawy umiejętności, które wypadły słabo; konstruowanie testów z dużą ilością tekstów źródłowych; większe zwrócenie uwagi na ocenianie kryterialne; ujednoczenie w szkole kryteriów oceniania; zastosowałam mapę mentalną na zajęciach wprowadzających nowy zakres materiału; zmiany dotyczyły podejścia indywidualnego do każdego ucznia; w ramach uświadamiania uczniom celów lekcji staram się im podawać przykłady zastosowania nabywanych wiadomości i umiejętności w codziennym życiu, poza tym egzekwuję od nich większą samodzielność w pracy; daję uczniowi więcej swobody w wyborze form pracy, typów ćwiczeń; zwiększyłam ilość metod aktywnych na lekcjach; pomiar dydaktyczny – różnicujący i sprawdzający oraz związane z tym budowanie narzędzi pomiaru, precyzowanie wymagań programowych; planowanie pracy nauczyciela; inaczej buduję kryteria oceniania sprawdzianów; zmiany dotyczyły PSO, narzędzi pomiaru uwzględniających możliwości uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi; zmodyfikowałam PSO tak, by uczniowie byli oceniani za różne formy aktywności, poszukuję nowych metod – częściej; większa świadomość przy konstruowaniu sprawdzianów i ocenianiu; zmiany dotyczyły całościowego podejścia do planowania w kontekście etapu edukacyjnego, częściej stosuję ocenianie kształtujące i ciekawe metody; sposobu opracowywania planów wynikowych, kryteriów oceniania i nawyk stosowania pomiaru dydaktycznego; wprowadziłam wiele metod na zajęciach techniki, które w znaczny sposób wpływają na atrakcyjność lekcji; podczas planowania pracy zwracam uwagę na położenie nacisku na umiejętności podstawowe, które mają opanować uczniowie, zwiększyłam liczbę metod aktywizujących na lekcjach; modyfikuję plan wynikowy, zwracam uwagę na umiejętności P i PP, które mają opanować uczniowie, wprowadziłam wiele metod aktywizujących, które uatrakcyjniają zajęcia; zwróciłam uwagę większą na dostosowanie planów wynikowych do realizacji treści programowych i dostosowaniu do poziomu klasy; zwróciły moją uwagę na problemy, których nie widziałem; przygotowania do pracy dydaktyczno-wychowawczej, dokumentowania diagnoz osiągnięć uczniów; tworzenie raportów; przygotowanie do pracy dydaktycznej i dokumentowanie osiągnięć edukacyjnych; zmiany dotyczyły form i metod stosowanych na lekcji, np. wprowadziłam nowe metody – BINGO, pokera kryterialnego; zmiany dotyczyły form i metod sprawdzania prac klasowych i kartkówek.*

Ankietowani nauczyciele ocenili także przydatność zrealizowanych zajęć dla własnego rozwoju zawodowego – z perspektywy minionego czasu (w niektórych przypadkach nawet kilku lat). 10% nauczycieli nie dostrzegło żadnej przydatności, 61% – średnią, natomiast 29% – bardzo dużą.

W podsumowaniu badań pojawiły się także dodatkowe spostrzeżenia, które realizatorzy szkoleń dokładnie przeanalizowali. Były to m.in. sformułowania typu: *ważne, aby prowadzący zajęcia posiadali aktualne wiadomości z MEN-u dotyczące sytuacji poszczególnych programów; więcej treści programowych dotyczących wiedzy teoretycznej i praktycznej związanej z pracą w przedszkolu; szkolenia nauczycieli powinny odbywać się na określonych poziomach i tylko dla zainteresowanych; szkolenia powinny dotyczyć treści nauczania i kryteriów oceniania uczniów szkoły podstawowej, a nie materiał obejmował treści*



**Opracowała: Wioletta Wodnicka**  
**ODN w Zielonej Górze**

*gimnazjalne; szkolenia powinny odbywać się dla zainteresowanych na odpowiednim poziomie; zbyt duża ilość uczestników szkolenia uniemożliwia praktyczne zastosowanie wiedzy; tematyka, choć ciekawa, nie zawsze zostanie w pamięci na długo, bo nie dotyczy konkretnej szkoły i jej problemów; szkolenie trwało zbyt długo; o ile pamiętam, to: ocenianie kryterialne, metody aktywizujące i pomiar dydaktyczny omawiane były na poziomie klas gimnazjalnych i licealnych – jestem nauczycielem I-III; dobrze, by takie zajęcia odbywały się nadal; osoby, które przygotowywały i prowadziły szkolenia były zawsze bardzo dobrze przygotowane, pozytywnie nastawione do uczestników, życzliwe i kompetentne, dysponowały dużymi zasobami pomocy; wg mnie bardzo ważne i cenne jest to, że osoby przygotowujące szkolenia dbały o to, aby na zajęciach obok teorii miała miejsce praktyka; więcej zajęć warsztatowych; chciałabym obejrzeć lekcje prowadzone przez metodyka.*

Analizując wyniki ewaluacji sumatywnej, należy stwierdzić, iż w opinii zdecydowanej większości uczestników poziom spełnienia ich oczekiwań, jakości poszczególnych zajęć oraz przydatności nabytej wiedzy w pracy zawodowej był wysoki. Na tej podstawie można stwierdzić, iż zakładane cele poszczególnych szkoleń, a więc i całego Programu zostały osiągnięte w równie wysokim stopniu. W wypowiedziach uczestników nie zabrakło interesujących uwag, a także konstruktywnych propozycji adresowanych do prowadzących i organizatorów.